

150 éves a Zeneakadémia!

Hosszú, mintegy fél évtizednyi vajúds után, de a legkiválóbbak társadalmi összefogásával s a kormányzat jóindulatú támogatásával 1875. november 14-én nyílt meg a Zeneakadémia, hivatalos nevén az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia intézménye. Hangzatos nevével ellentétben kapuját nem, csak ajtaját nyithatta meg, mert az akkori Hal tér 4. számú ház második emeletén, Liszt Ferenc lakása fölött csak pár helyiséggel rendelkezett, ezt is bérleményként kapta. Mindössze harminckilenc növendékkel és öt tanárral debütált, de közülük kimagaslóan Erkel Ferencsel és Liszt Ferencsel. Az előbbi az igazgatói, az utóbbi az elnöki címet és az ezzel járó feladatokat kapta. Így indult a „Királyi”, csökkentett üzemmódban, de nagy elszánással és nem alaptalan reményekkel, amelyeket az elmúlt 150 év fényesen visszaigazolt. Akit az alapítás története a politikai mozgások tekintetében és részleteiben is érdekel, vegye kézbe a Bónis Ferenc szerkesztette Magyar zenetörténeti tanulmányokat (Zeneműkiadó, 1968), benne is Legány Dezső A Zeneakadémia születése című tanulmányát. Számunkra itt fontosabbnak tűnik a szellemi vonatkozások figyelemmel kísérése, már csak azért is, mert ezeket az alapítás gondolatában elkötelezett – és az Akadémia munkáját haláláig áldozatos munkájával segítő – Liszt Ferenc levelei mutatják. A Zeneakadémia születése körüli bábáskodást. Közelmúltját-jelenét három doktori disszertáció (ezek jellemző részletei) fogják majd megvilágítani. „Majd”: a Levélfa következő évi ágán.

Suhai Pál, szerkesztő

A Zeneakadémia (mai hivatalos nevén a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem) 1907-ben átadott új épülete

A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben

A bevezető tanulmány P. Eckhardt Mária munkája

Ha arra a kérdésre keresünk választ, hogy milyen szerepe volt Liszt Ferencnek a Zeneakadémia létrejöttében és működésének kezdeti éveiben — s másrészt, milyen szerepe volt a Zeneakadémiának Liszt élete utolsó szakaszában, akkor mindenekelőtt a mester szerteágazó, valamennyi fontos problémára érzékenyen reagáló levelezését kell szemügyre vennünk. A most következő összeállítás ebből a hihetetlenül gazdag forrásanyagból ad ízelítőt.

Válogatásunkat az 1870-es évvel kezdtük; ekkor merült fel ugyanis először komolyabb formában, hogy az 1865 óta működő, Festetics Leó által vezetett Színészeti Tanoda helyett, melynek eredményei az énekes-utánpótlás képzésében nem korántsem voltak kielégítőek, egy korszerű országos zeneakadémiát kellene szervezni. Ugyanekkor Liszt hazai kapcsolatai is egyre jobban megerősödtek. 1869 áprilisában Pesten két szerzői estet rendeztek tiszteletére (26-án és 30-án). A mester, aki 1861 ősze óta Rómában élt, és 1869 előtt csak *Szent Erzsébetjének*, valamint *Koronázási miséjének* bemutatói kapcsán kereste fel Magyarországot, a közhangulatnak feléje irányuló rokonszenve, érdeklődése és bizalma hatására 1870-ben foglalkozni kezd a gondolattal, hogy Pesten telepedjék le.

Az id. Ábrányi Kornél által szerkesztett „Zenészeti Lapok” hasábjain már a 60-as években is megjelentek olyan írások, amelyek egyrészt a magyar zenei nevelés magasabb szintre emelését, másrészt Lisztnek hazájához való kapcsolatait sürgették.¹ Az 1870-es évek elejére ezután már nyilvánvalóvá vált, hogy elodázhatatlan az országos zeneakadémia létrehozása, melynek egyik fő vonzóerejét épp Liszt közreműködése jelenthette.

Az alább közreadandó Liszt-levelekben nyomon követhető a Zeneakadémia létrejöttét megelőző mintegy öt esztendő csaknem valamennyi fontos eseménye, Liszt reagálásain keresztül. Mégis szükségesnek látjuk, hogy vázlatosan összefoglaljuk a történeteket, s ezzel megvilágítsuk az olvasó előtt: hogyan lehetséges, hogy Liszt, aki kezdetben oly lelkesen kiállt a Zeneakadémia ügye mellett — és tudatában volt, hogy zeneszerzői munkásságát a pedagógiai tevékenység hátráltatná —, később az intézés vég nélküli halogatását közönybe forduló tétlenséggel és lendülettel; s csak akkor nyerte igazán vissza, amikor néhány hónappal a megnyitás után maga is megkezdte tanári működését.

Összefoglalásunk Moravcsik Géza és főként Legány Dezső idevágó részletes munkái nyomán készült.² Liszt zeneakadémiai működésének 11 évéből Pesten tartózkodásának pontos dátumait Prohács Margit összeállítása alapján közöljük.³

1870. I. 25. [?] A Nemzeti Színház újjászervezése ügyében megrendezett ankétsorozat egyik ülésén Csengery Antal sürgeti egy korszerű „országos konservatorium”. megszervezését.⁴ 1870. III. 13. A Zenészeti Lapokban megjelenik az a „Kérvényemlékirat”, amelyet a Bartay Ede vezetésével februárban összeült értekezlet tagjai nyújtottak be egy létesítendő zeneakadémia érdekében a bel-ügyminiszternek.⁵ 1870. XI. 8. A Magyar Daláregyesület kérvényt intéz a képviselőházhoz a zeneakadémia érdekében.⁶ 1870. XII. 16. Beethoven születésének 100.

évfordulóján Liszt vezényli az ünnepi hangversenyt Pesten. óriási siker és lelkesedés; a sajtó Liszt letelepedéséről cikkezik, nevét összekapcsolják a zene-akadémia ügyével. 1871. VI. 13. Andrassy Gyula belügyminiszter felterjesztését elfogadva, a király évi 4000,- Ft tiszteletdíjjal udvari tanácsosnak nevezi ki Lisztet. 1871. X. 20. Értekezlet Ribáry József elnökletével. A belügyminiszter 36 000,- Ft-ot kér a zeneakadémia céljaira, mely magába olvasztaná a Színészeti Tanodát is; utóbbi eddig évi 15 000,- Ft támogatást kapott. 1871. XII. 8. A hiányos létszámú képviselőház e javaslatot 5 szavazattöbbséggel elveti.

1873. II. 8. Az országgyűlés újra tárgyalja a zeneakadémia ügyét. Deák Ferenc, Apponyi Albert, Simonffy Kálmán és Helfy Ignác pártoló felszólalásai után a kért összeget megszavazzák és áttesszik a közoktatásügyi tárcára. 1873. III. 26. Trefort Ágoston közokt. min. értekezletet hív össze, melyen Liszt is részt vesz. Bizottságot választanak a részletek kidolgozására. 1873. IV. 24. A bizottság nagyszabású, részletes javaslatot nyújt be. 7 - Kibéreltik a Hal-tér 4-et a zeneakadémia céljaira; Lisztnek is itt biztosítanak lakást. - Trefort később továbbítja a javaslatot a királynak; évi 39 339,- Ft-ot kér a zeneakadémia kiadásaira. 1873. IX. 7. Ferenc József a minisztertanács véleményét kéri, hogy az ország nehéz gazdasági helyzetében ez az összeg nem túlzott-e. Trefort Lisztet olyan értelemben tájékoztatja, hogy a zeneakadémia tervét sohanapjára halasztották.

1873. XI. 9. Liszt 50 éves művészi jubileumát Budapesten a Krisztus előadásával, Gobbi Liszt-kantátájával, aranykoszorú, emlékérem stb. átadásával ünneplik. A városi tanács évi 600,- Ft-os jubileumi ösztöndíjat alapít, melynek oda-ítéléséről - zeneakadémiai növendékek részére - Liszt rendelkezik.

1874. VII. 8. Az országgyűlésen Simonffy interpellál a megszavazott, de föl nem állított zeneakadémia ügyében. 1874. VIII. 5. Trefort 33 282,- Ft-ra lepassztott tervezetet terjeszt föl a királynak. 1874. IX. 19. Az uralkodó engedélyezi a zeneakadémiát.

1874. X. 30. Zeneakadémia helyett ismét bizottságot hoznak létre, mely az akadémia és a Színészeti Tanoda részére együttesen 33 340,- Ft költségvetést állapít meg. - A sajtóban éles viták a zeneakadémiáról. A még létre sem jött intézményt s magát Lisztet is hevesen támadják a már meglevő zeneiskolák egzisztenciájukat féltő zenetanárai.

1875. III. 12. Az országgyűlés újra megszavazza a zeneakadémia költségvetését, de csak 21 000,- Ft-ot, a Színészeti Tanoda ugyanis már megkapta a maga 15 000,- Ft-ját erre az évre. 1875. III. 21. Trefort felterjesztése alapján a király kinevezi Lisztet a zeneakadémia elnökévé. Liszt nem kívánja a Színészeti Tanoda beolvasztását. 1875. IX. 2. Trefort kinevezi Erkel Ferencet igazgatónak, id. Ábrányi Kornélt és Volkmann Róbertet tanároknak; Nikolits Sándor segédtanárságát később engedélyezi. 1875. X. 7. Az országgyűlés csak 21 000,-Ft-ot hagy meg a zeneakadémia költségvetéséből, melyet Trefort annak ellenére a Színészeti Tanodáéval együtt terjesztett be, hogy a két intézmény különállását már eldöntötték.

1875. XI. 14. Megnyílik a Zeneakadémia. Liszt nem vesz részt az ünnepségen. Tantárgyak: összhangzattan, ellenponttan, zeneszerzés, hangszerelés, a magyar zene sajátosságai, zenetörténet és esztétika, valamint zongorajáték. A növendékek létszáma: 38. 1875. XII. 4. A képviselőház a következő évre a Zeneakadémia és a Színészeti Tanoda együttes költségvetésére mindössze 21.000,- Ft-ot fogad el. A Zeneakadémia csak úgy maradhat fenn, hogy a királyi művészeti alapból még 8000,- Ft támogatást kap.

1876. II. 15.-IV. 1. Liszt Pesten tartózkodik; első tanéve a Zeneakadémián. A zongora felső kiművelési osztályát vezeti. Növendékei már az első diákmatinén, 1876. III. 26-án kitűnnek. 1876. VII. 10-14. A Zeneakadémia első vizsgáit a közönség és a sajtó érdeklődése és elismerése kíséri.

A 2. tanévben Liszt 1876. X. 16. és 1877. III. 11. között, a szokottnál hossza-sabban tartózkodik Pesten. Az országgyűlés 8790,- Ft-tal felemeli a Zeneakadémia költségvetését. A növendékek létszáma 51. A 3. tanév kezdetén ez 62-re nő. Liszt ekkor 1877. XI. 21-től 1878. III. 31-ig, tehát ismét hosszasan időzik a fővárosban. 1878. VI. hónapban Magyarországot képviseli a párizsi világi kiállításon, mint a zenei versenyek egyik zsűrijének tagja.

A 4., 1878/79-es tanévben Erkel Gyulát és Gobbi Henriket rendkívüli tanárokká nevezik ki. 71 növendék tanul az Akadémián. Liszt 1879. I. 17-től IV. 1-ig tartózkodik Budapesten.

1879/80-ban, az 5. tanévben elkészül a Zeneakadémia új, Sugár úti épülete. Itt rendezik be Liszt és Erkel lakását, a hangversenytermet és az irodát is. A növendékek száma 88. Az új épület kiszáradásáig Liszt a Hungária-szállóban tartja óráit. 1880. I. 15-től III. 20-ig van Budapesten. A 6. tanévben a növendék-létszám 103-ra emelkedik. Schlauch Lőrinc elnökletével ideiglenes igazgató-tanácsot hoznak létre, melynek feladata: javaslat kidolgozása új tanszakok felállítására, az alapszabályok módosítására. Liszt 1881. I. 20-tól IV. 3-ig van itthon, ezúttal már a Sugár úton tanít. 1881. V. Liszt tehermentesítésére Végh Jánost nevezik ki a Zeneakadémia alelnökévé. A 7. tanévben, 1881/82-ben 99 növendéke van az intézetnek; Liszt 1882. II. 4. és IV. 14. között tartózkodik Budapesten.

1882/83-ban bevezetik az orgona, magánének, karének, magyar nyelv és prozódia, olasz nyelv tantárgyakat. A hangversenyteremben új orgonát állítanak fel. 122-vel (tulajdonképpen 119-cel, mert 3 növendék két tanszakos) ez a tanév éri el Liszt életében a legnagyobb növendéklétszámot.⁸ A mester 1883. I. 14-től IV. 3-ig van itthon. A tanév végén Ábrányi helyére Peregriny Jánost nevezik ki főtitkárnak. A 9. tanévben, 1883/84-ben 114-en tanulnak az Akadémián. (2. félévi adat.) 1883. X. 29-én meghal Volkmann. Helyét Koessler János tölti be. Liszt e tanévben 1884. II. 4-től IV. 19-ig van Budapesten.

1884/85-ben Huber Károly vezetésével hegedűtanszak indul. Zongora-segédtanárként alkalmazzák Fayl Frigyeszt. A növendékek létszáma 108. Liszt 1885. I. 29-től IV. 14-ig van hazánkban. A 11., Liszt számára utolsó tanévben 100-an tanulnak a Zeneakadémián. Az 1885. XII. 20-án váratlanul elhunyt Huber Károly helyett ideiglenesen Ridley-Kohne Dávid veszi át a hegedűtanszak vezetését. Liszt utoljára 1886. I. 30. és III. 12. között tartózkodik Budapesten és oktat a Zeneakadémián. Ezt követően az utolsó nyugat-európai diadalút során is foglalkoztatják az Akadémia tanárproblémái. 1886. VII. 31-én Bayreuthban utoléri a halál.

A leveleket időrendben közöljük. A címzett nevét rangok, címek nélkül adjuk meg. A keltezést (hely, év, hó, nap) egységesítettük. A megszólítást és a befejező udvariassági formulákat általában elhagytuk, kivéve néhány olyan esetet, amelynél jellemzőnek és fontosnak ítéltük a megszólítás és üdvözlés mikéntjét. Minden egyéb, témánkhoz nem tartozó vagy újabb információt nem tartalmazó szövegrész elhagyását három pont (.. .) jelöli. Valamennyi levél forrását és eredeti nyelvét közöljük. Dokumentumaink az alábbi gyűjteményekből származnak:

AA. = *Liszt Ferencz levelei báró Augusz Antalhoz 1846-1878*. Kiadja Csapó Vilmos. Bp. 1911, Franklin ny.

Br. II. = *Franz Liszt's Briefe*. Ges. u. hrsg. von La Mara. 2. Bd. *Von Rom bis an's Ende*. Leipzig 1893, Breitkopf — Härtel.

Br. VII. = *Franz Liszt's Briefe*. Ges. u. hrsg. von La Mara. 7. Bd. *Briefe an die Fürstin Carolyne Sayn-Wittgenstein*. 4. Theil. Leipzig 1902, Breitkopf — Härtel.

Br. VIII. = *Franz Liszt's Briefe*. Ges. u. hrsg. von La Mara. 8. Bd. *1823-1886. Neue Folge zu Bd. I u. 2*. Leipzig 1905, Breitkopf — Härtel.

Bü. = *Briefwechsel zwischen Franz Liszt und Hans von Bülow*. Hrsg. von La Mara. Leipzig 1898, Breitkopf — Härtel.

Gi. = *Franz Liszt's Briefe an Carl Gille*. Hrsg. von Adolf Stern. Leipzig 1903, Breitkopf — Härtel.

Muzs. = *Ismeretlen Liszt-levelek*. Muzsika I. évf. 1-2. sz. (1929 febr.—márc.) 82-86. 1.

Pr. = *Franz Liszt. Briefe aus ungarischen Sammlungen 1835-1886*. Ges. u. erl. von Margit Prahács. Bp. 1966, Akad. Kiadó.

VJ. = Végh János: *Liszt Ferencről*. Muzsika I. évf. 1-2. sz. (1929 febr.—márc.) 73-77. 1.

A gyűjtemények rövidítése utáni szám a levél sorszámát jelzi. (Végh cikkében a dokumentumok nem kaptak számozást; a VJ. rövidítés utáni szám így csak a lapot jelezheti.) A levelek egy részének modern magyar fordítása rendelkezésre állt Hankiss János: *Liszt Ferenc válogatott írásai* c. munkájában (Bp. 1959. Zeneműkiadó.) Ezekre H. betűjelzés és a levélnek Hankiss által adott sorszáma utal. — Felhasználtuk a Muzsika 1929/1. *Ismeretlen Liszt-levelek* c. cikkének fordításait is. Néhány levél esetében, melyeket ebből a forrásból közöltünk, az eredeti idegen nyelvű szöveg nem is ismeretes. A dokumentumokhoz fűzött jegyzetekben igyekeztünk a legszükségesebbekre szorítkozni.

A Hal tér korabeli képe (a mai Erzsébet hídtól délre)

Válogatás Liszt Ferenc leveleiből

15. Eduard Lisztnek⁴⁰

(Br. II. 125, ném.)

Pest, 1873. febr. 10.

... Mellékelten küldök neked egy kivonatot a Képviselőház tegnapelőtti üléséről, melynek eredménye épp annyira váratlan, mint amilyen fontos.⁴¹ A konzervatív párt képviselői és az ellenzék csaknem egyhangúlag megszavazták az új *Zeneakadémia* alapításához szükséges összeget. Amellett rendkívüli megtiszteltetésben részesítettek, — mert bár ebben az ügyben sohasem tolakodtam előre, mégis az én nevem lett az ügy hordozója, ami mindenképpen súlyos kötelezettséget ró rám. Megkísérlem majd, hogy a megtiszteltetésnek és a kötelezettségnek lelkiismeretesen eleget tegyek. ...

16. Caroline Sayn-Wittgenstein-nak

(Br. VII. 8, fr. = H. 299.)

Pest, 1873. febr. 27.

Naivan és egészen az igazsághoz híven leírtam magának, hogy hogyan nézem én a megtiszteltetést, amiben az itteni — akadémiának nevezett — zeneiskola felállításával kapcsolatban részesítettek. Logikus következmény ez, amit gyávaság és örvendezés nélkül fogadok el, — mert előre látom, hogy mennyi bajt és kellemetlenséget okoz majd nekem ez a munka. Maga azt állítja, hogy titokban huszonöt éve álmodom erről! Nagyon titokban kellett hogy legyen, mert senki sem vette észre — s nemegyszer nagyon nyíltan felszólaltam az effajta javaslatok ellen, például a weimari fenségek előtt, akik több ízben és nemcsak úgy hozzátetőleg hozták szóba! Itt sem biztattam soha barátaimat, hogy az akadémia tervének megvalósításán dolgozzanak; erről, emlékszem, már 70-ben Szekszárdról írtam magának. Néhány hónappal később, mikor Andrássy gróf alaposan megbeszélte velem magyarországi helyzetemet, gondom volt rá, hogy emlékébe véssem, hogy nem érzem magamat alkalmasnak semminemű rendszeres, meghatározott tevékenység folytatására — tekintettel koromra, zeneszerzési hajlandóságomra, amit csak úgy elégethettek ki, hogyha több időt nyerek, mint amennyit erre meghagynak nekem, — s tekintettel a weimari udvarral való régi kapcsolataimra, amelyeket nem volna helyénvaló elszakítanom.⁴² Végül megjegyeztem, hogy kis-abbé voltam nagyon kevésbé tesz alkalmassá a muzsikusi lehetséges szerepeinek betöltésére — különösen ebben az országban, ahol az egyházi zene mesterségévé vált, amely kevés pénzt hoz és még kevesebb megbecsülést. Ismeri Andrássy gróf döntő választát, amit így lehet összefoglalni: »Ön Magyarországon született — itt mindenki megbecsüli. Mi azt óhajtjuk, hogy a mienk legyen — ez a vox populi, amit Őfelsége előtt tolmácsoltam, amikor azt javasoltam neki, hogy adományozzon önnek megfelelő címet és tiszteletdíjat, ami egyáltalán nem kell, hogy feszélyezze, csak annak a hivatalos megállapítására szolgáljon, hogy önt azok közé a hírességek közé számítjuk, akik Magyarországnak becsületére válnak.« — Az eljárás nemes volta szívemig hatott. Igaz hálával egyeztem bele, — mert azt reméltem, hogy megállok a helyemet, s meglehetősen szabadon rendelkezhetem az időmmel. De ez itt a bökkenő: mivel közbejött az akadémia, ez nyakamba teszi a kötelet. A hurok majd következik — és összehúzásához sem hiányoznak majd a buzgó emberek! De — mint már mondtam — gyávaság nélkül nem hátrálhatok meg....”

17. Augusz Antalnak

(Pr. 249, ném.)

Weimar, 1873. máj. 7.

Hálásan köszönöm leveledet. Az ankét eredményét kielégítőnek és kedvezőnek látom.⁴⁵

Különösen örülök magas pártfogónk és elnökünk, Haynald érsek⁴⁶ indítványának, hogy létesítsünk „külön tanszakot” az egyházéneken. Az, hogy más konzervatóriumoknál hiányzik az ilyen „tanszak”, a művészetre és a vallásgyakorlatra egyaránt károsnak bizonyult. Mire jó a templomokban oly gyakran verklizenelelést üzni?... mintegy megcsúfolni a művészetet az istentiszteleten? Járjon most Magyarország előtt jó példával; én kész vagyok ezt az ügyet támogatni, de egymagam nem lehetek elég. Szükségünk van még egy erős, buzgó személyiségre, aki a nehéz feladatot mind egyházi, mind zenei szempontból átlátja és megoldja. Ezért felhívom a figyelmedet a tisztelendő atyára és nagyrabecsülendő muzsikusra, karmesterre és zeneszerzőre, Franz Wittre⁴⁷ (Regensburgból), a német Cecilia Egylet elnökére stb., s kérlek, nyomtatékosan ajánld Haynald érseknek és Trefort⁴⁸ miniszternek, hogy hívják őt meg a pesti Zeneakadémiára.

Különösen örülök a Simonffy⁴⁹ képviselő által a legjobb magyar stílusú zeneműért adományozott évenkénti 20 dukátos díjnak. Ezzel megkapja a Zeneakadémia nemzeti alapja a helyes hangsúlyt — saját osztályt is kell szentelni a „magyar népdal”-nak és fejlődésének.⁵⁰ Ámbár sajnálatos módon a magyar nyelvben nem vagyok jártas, bizonyára megengedik nekem, hogy születésemtől a sírig szívemben és érzéseimben magyar maradjak, és ennek megfelelően odadóan elő kívánjam mozdítani a magyar zenekultúra ügyét.⁵¹

24. Mihalovich Ödönnek

(Br. II. 159, fr.)

Villa d'Este (Tivoli), 1874. dec. 8.

Az én igen drága és tisztelt barátaim legyenek teljesen meggyőződve a kérdésben való tökéletes érdektelenségemről: az akadémia gondolata egyáltalán nem tőlem származik: ha én leszek a keresztapja, ezt erősen szabadkozva vállalom, és nem nyújtok hozzá semminemű atyai segédletet: sőt, visszautasítom, hogy a kölyök tényleges nemzésében segédkezzem, és távol állok attól, hogy idő előtt, bármely módon, annak bajnokát vagy propagandistáját csináljam magamból, s megtorpanok a nehézségek előtt, melyek megszületésével szemben állnak. Ezeket számtalanszor elmagyaráztam budapesti barátaimnak; az utóbbi három évben inkább csak növekedtek, mintsem csökkentek volna.

1mo Az ország pénzügyi helyzete olyannak látszik, hogy lelkiismereti kérdést kell csinálni a költségvetésnek a sürgős szükségleteken felüli kiadásokkal való megterheléséből. Hazaszeretetem elég őszinte és élénk, hogy mérsékletet tanácsoljon nekem, beleértve minden lemondást, ami összeegyeztethető szoros kötelességemmel.

2do Egy harmadik zeneiskolát csatolni a már — nagy keservesen — létező két iskolához Pesten, nyomorúságos luxus volna.⁶⁹ Hacsak nem tudunk tisztességgel versenyezni a bécsi, lipcsei stb. hasonló intézményekkel, — mire jó további vesződséget vállalni? Nos, hogy a művészetnek erős ösztönzést adjunk nálunk, először össze kellene fogni és azonos szellemben kellene egyesíteni

egy közismerten jó kapacitású tanári személyzetet, — ez igen nehéz és hálátlan feladat, melynek teljesítése sok hozzáértést, egy csomó ügyességet és elegendő pénzt igényel.

Más kisebb, helyi meggondolások is bonyolítják még a kérdést; ezek fölött ma átsiklom, s csak egyetlen pontban kívánom magamat ismételni: ez pedig lelkiismeretes odaadásom hazánk és művészetünk iránt. Hogy e kettőt némileg szolgáljam, tehetségem szerény mértéke szerint, akár izoláltan dolgozva kézirataimon (ami számomra messze a legkényelmesebb), akár barátaimmal együttműködve a közérdeket szolgáló dolgokban: íme, ez az én egyszerű és kizárólagos óhajom, mely teljesen mentes a személyes nagyravágyástól és a hívságos törekvésektől, melyeket alaptalanul nekem tulajdonítanak. „Tiszta lélek, tiszta szándék, akár siker, akár nem.”⁷⁰ (Széchenyi István jel-mondata.) Azok az én barátaim, akik az Ideált keresik meg; e téren, drága barátom, „felismerjük” és mindig fel fogjuk ismerni egymást.⁷¹

27. Trefort Ágostonnak

(Br. VIII. 260, ném.)

Budapest, 1875. márc. 22.

Excellenciád jóságos érdeklődésére válaszolva, bátorkodom röviden kifejtetni azokat a fő gondolatokat, melyek az itt létesítendő Zeneakadémiát illetően előttem lebegnek.

Olyan okokból, amelyeket jómagam már szóban kifejeztem — és nevében néhány barátom —, *nem* óhajtom a már fennálló Nemzeti Zenede és Színészeti Tanoda egybeolvasztását az új intézménnyel. A nevezett intézetek az eddigi módon, érintetlenül és sértetlenül maradjanak fenn.⁷⁵

Mivel pedig a költségvetésbe „Zeneakadémia” címen felvett 25 000,— Ft-nyi összeget ennek az egybeolvasztásnak feltételezésével — legalábbis ami a Színészeti Tanodát illeti — állapították meg, s a Színészeti Tanoda legalább 12–13 ezer Ft szubvenciót igényel: a külön létesítendő Zeneakadémia részére, amennyiben az állam megadja, 12 000,— Ft értékben mutatkoznak anyagi eszközök.

Tekintettel erre az igen szűk pénzügyi keretre, az új intézmény extenzív teljessége — működésének kiterjesztése a zeneoktatás valamennyi ágára — még akkor is alig volna elérhető, ha a tanerőket és az eredményeket illetően a legjelentéktlenebb közepszerűséggel kívánnánk megelégedni. Nyíltan bevallom azonban, hogy ez esetben minden — bármily csekély — az állam által hozott áldozatot haszontalan pazarlásnak kellene tekinteni, amelynek véghezviteléért nem tudnám közreműködésemet odaadni. Nézetem szerint a Zeneakadémia gondolatának létjogosultsága egyedül azon a reményen nyugszik, hogy ez az intézmény valóban kiváló teljesítményt fog felmutatni.

Hogy ezt a célt elérjük, az adott viszonyok között egyetlen eszköz létezik: az Akadémia tevékenységének kevés tanszakra való korlátozása, nevezetesen olyanokra, amelyeknek oktatási eredményei ösztönzően és gyümölcsözően hathatnak az ország egész zenei életére, — annak fő irányait nagy vonalakban elő tudják rajzolni.

Ilyen tanszakoknak azokat tekintem, amelyeknek feladata az elméleti oktatás magasabb foka (pl. zeneszerzés tan, ellenpont, hangszerelést tan), továbbá [ezek közé számítom] az a cappella

egyházi karének magasabb kiképzését, egy a magyar zene sajátosságaival foglalkozó tanszéket, s végül a zongoraoktatás legfelső fokát. — Az egyéb különféle hangszerek oktatását, amely amúgy is inkább az egyén kiképzését, mint általános zenei irányzatok útjának egyengetését célozza, továbbra is bízvást átengedhetjük a két fennálló intézetnek.

Ilyen extenzív korlátozással el lehetne érni az intézmény olyan intenzív gazdagságát, amely által képes lenne az előbb jelzett átfogó befolyást gyakorolni az ország zenei viszonyaira, s még annak határain túl is jelentőséget és fényt nyerne. Európai hírnevű férfiak engednék magukat megnyerni az Akadémia számára, akiket Excellenciádnak meg tudnék nevezni, mihelyt bizonyosságot nyerek arról, hogy nézetem elvi alapvetése méltánylásra talál. Az általam fent megjelölt tanszakok részletes csoportosítása és beosztása maradjon a meg-nyerendő kiváló férfiaknak fenntartva.

Ily módon a *Zeneakadémia* szükségletei nem sokkal lépnék túl az állam által biztosított 12.000,— Ft-ot; tekintettel az egyházzene különleges ápolására, nem lenne jogosulatlan a remény, hogy erre a többletre más forrásokból fedezetet fogunk találni.

A kivitelezést illetően még kétféle dolgot kell Excellenciádnak javasolnom, s mint sürgős kérést, jószágos figyelmébe ajánlanom.

Az első arra a két férfiúra vonatkozik, akiknek meghívása számomra elvi jelentőségű, s ezért megnevezésük nem csupán a személyzeti kérdések tárgyalásánál, hanem már itt — az intézmény elvi alapfeltételeinek fejtegetésénél történik. E két férfiú: Hans von Bülow és Franz Witt, a Cecília Egyesület elnöke Regensburgból.

Az előbbi lenne óhajom szerint az Akadémia igazgatói állása és azoknak a tanszakoknak a tanársága, amelyeket ő maga választana. Tekintettel Bülownak a zenei világban elfoglalt helyzetére és arra a megerőltető tevékenységre, amelyet magára kellene vállalnia, évi 6000,— Ft tiszteletdíjat kellene neki felajánlani.

Dr. Witt úr hivatott arra, hogy elvállalja az egyházi karénekiskola vezetését, s abból kiindulva megújítólag hasson egyházi zenénkire. Neki 2500,— Ft tiszteletdíjat kellene kilátásba helyezni, amit esetleg egy egyházi javadalom adományozása útján lehetne megvalósítani.

Ilyen értelemben kérem Excellenciádat, szíveskedjék a nevezett urakat a megjelölt állások elfogadására felkérni. Jómagam magánúton is érvényesíteni fogom befolyásomat a cél elérése érdekében.

Második óhajom az Akadémia megnyitásának időpontját illeti. Ezt 1876 késő őszejében jelölöm meg. Ennek okai részben azon erőknél megváltozhatatlan megállapodásaiban rejlenek, akiknek megnyerése az egész épület alapkövét képezi: részben azonban a pénzügyi viszonyokban is. Az intézet létrehozásához és berendezéséhez — egy nélkülözhetetlen könyvtár összeállításához s í. t. —nem jelentéktelen összegre lesz szükség, amelyet csak azáltal lehet előteremteni, ha Excellenciád a megszavazott hozzájárulást mostantól kezdve 1876 őszejéig folyósíttatja és az említett célra tökéssíteti. A kezdeti berendezési költségek fedezése az első év folyó bevételeiből teljességgel elképzelhetetlen

32. Augusz Antalnak

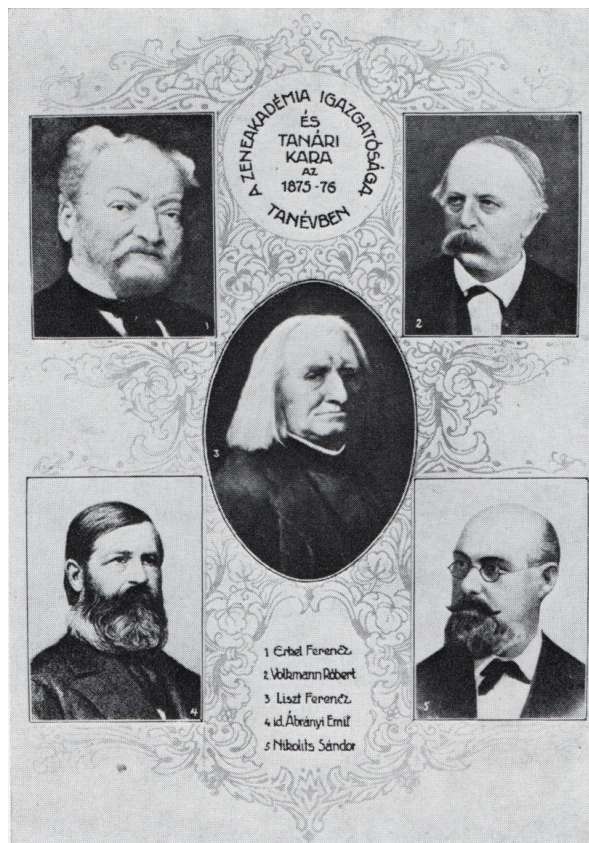
(AA. 105, fr. = H. 336.)

Róma, 1875. szept. 21.

Jövő vasárnap hazaérkezem a *Villa d'Estébe* s ott maradok Budapestre való visszautazásomig. Mikor kell megérkezniem ? *Erkel*, *Volkmann* és *Ábrányi* kinevezését a közoktatásügyi minisztérium közölte velem,⁸² ebből azt következtetem, hogy a Zeneakadémia működésének megindulása szabályszerű előadásokkal nem várta magára. Légy szíves megírni, megállapítottak-e már valami dátumot az előadások kezdetére, s ha igen, milyent?

Kötelességeimet lelkiismeretesen, legjobb tudásom szerint fogom teljesíteni, hazánk hasznára és dicsőségére. E tekintetben személyes fáradtságom és kellemetlenségeim nem számítanak; csak arról van szó, hogy tegyük meg, amit kell és ahogyan kell, kitérés és köntörfalazás nélkül.

Annak a tiszteletdíjnak, amelyet öfelsége Magyarország királya engedélyez számomra, negyedévi részletével nyugodtan lehet várni Budapestre való vissza-térésemig. Köszönöm, hogy foglalkoztál velem,⁸³ de nem akarom fölvenni Magyarországon kívül, ahol fel lehet használni, s ebben az értelemben írok kedves unokaöcsémnek, Eduardnak.⁸⁴...

Az első év tanári tablója:

*Erkel Ferenc, Volkmann Róbert, Liszt Ferenc, Ábrányi Kornél, Nikolits Sándor
(Ábrányi Kornél neve tévesen szerepel a tablón)*

36. Augusz Antalnak

(AA. 106, fr. = H. 337.)

Villa d'Este (Tivoli), 1875. nov. 3.

...A Zeneakadémia vajúdása olyan hosszúra nyúlt, hogy okosabbnak látom nem odasietni szabadulása első jelére, amely engem leláncol! A császári mondás : „festina lente” (lassan siess) egyben nagyon akadémikus is. Senki sem kételkedhetik, ha esze van, igaz buzgalmam felől; de hogy hathatós legyen, mértéktartás s azok a célszerű megállapodások szükségesek, amelyeket Trefort öccsellenciája tökéletesen megért. Csak viseljenek hát gondot a lehető legjobban a Hal téri *csecsemő* első hónapjaira; ami növekedését, magatartását illeti, megbecsültetését s jelentőségét Magyarországon és másutt, remélem, hogy állandóan és nehézség nélkül meg fogjuk érteni egymást nagyon tiszteletre méltó munkatársaimmal: Erkel, Ábrányival, Volkmannel stb. úgy, hogy kiérdekeljük a miniszter helyeslését s az ország megelégedését, amelyben fokozatosan kell emelni a zeneművészet megértésének, kultiválásának és gyakorlatának színvonalát. Ez a feladat főképp az új Akadémiára hárul

42. Eduard Lisztnek

(Br. II. 207, ném. = H. 344.)

Budapest, 1877. jan. 2.

. . . Itt semmi különös nem történik, amit megemlíthetnék neked. Hetenként négyszer tartok órát zongoristák — férfiak és nők, hazaiak és külföldiek — számára. Közülük vagy féltucat kitűnő, és mint jeles művészek nyilvánosan is szerepelhetnek. Szerencsétlenségünkre túl sok a hangverseny s a hangversenyző.

Mint Dingelstedt⁹² nagyon helyesen mondta: „a színház szükséges rossz, a hangverseny szükségtelen rossz.” Azon fáradozom, hogy ezt a bölcs mondást tanítványaimnak a magyar Zeneakadémián fejükbe verjem.

Tudvalevőleg három zenei intézménye van Budapestnek: a Konzervatórium (amely 36 éve áll fenn s több száz tanítványa van),⁹³ a magyar színiiskola⁹⁴ s az új, még kicsi Zeneakadémia. Egyik kiváló fiatalabb barátom, Zichy Géza gróf⁹⁵ a Konzervatórium elnöke; egy idősebb barátom, Festetics Leó gróf a színiiskola elnöke, és csekélységem ugyanilyen tisztséget visel a Zeneakadémián, amelynek igazgatója, Erkel Ferenc és főtitkára Ábrányi, a legbuzgóbb megértéssel haladnak előre. Mind a kettővel a lehető legkellemesebb kapcsolataim vannak, és Trefort miniszter is már csak azért is jóindulattal van irántam, mert tudja, hogy megkímélem a fölösleges zaklatásoktól és kiadásoktól. A Zeneakadémia két év múlva valószínűleg annyira fejlődik, hogy többet kell mondani róla ; egyelőre tanulunk — és hallgatunk. ...

44. Carolyne Sayn-Wittgenstein-nak

(Br. VII. 174, fr.)

Budapest, 1877. márc. 7

... Legjobb óráim azok, melyeket tanárkodással töltök az új zeneakadémián. 4-től 6-ig tanítok, hetente 4-szer, zongorajátékot és a zene megértését mintegy tizenöt, mindkét nembeli

művészek, akik közül többen már most kiemelkedő tehetségek. Ezenkívül jelen voltam mintegy húsz koncerten és körülbelül tíz operaelőadáson...

45. Ábrányi Kornélnak

(Br. II. 212, ném.)

Weimar, 1877. júl. 28.

Tisztelt Barátom, kedves zeneakadémiai főtitkár úr.⁹⁹ Öszintén köszönöm tartalmas levelét, s mindjárt pontról pontra megválaszolom.

1. Igen kielégítően zárult a 77-es évfolyam a vizsgakoncertekkel (jún. 25-től 28-ig — és a „Magyar Hangverseny”¹⁰⁰ jún. 30-án). Örvendjünk Juhász, Aggházy, Swoboda urak, valamint a hölgyek: Knappné asszony, Lépressy kisasszony stb. dicséretreméltó teljesítményeinek az ellenpont, összhangzattan, zeneszerzés, esztétika, magyar zene és a nélkülözhetetlen zongorajáték terén. A mű dicséri legjobban a mestert: épp így a tanítványok, ha mesteri tudásra törekszenek, tanáraikat. A Zeneakadémiának¹⁰² nem az a dolga, hogy a minden-felé megszokott zenélgetésnek szolgáljon; sokkal inkább az, hogy nehezebb, jelentékenyebb feladatot teljesítsen

2. Az Ön „akadémiai előadásainak” kiadását különösen ajánlottam Trefort miniszter Öexcellenciájának. „Megfelelő tan- és szakkönyvek”, magyar nyelven, nyomtatásban, elengedhetetlenek. Önnek kell, tisztelt Főtitkár úr, ezekről gondoskodnia — és a Miniszter úr bizonyosan támogatni fogja tudományos-hazafias munkáit, a Zeneakadémián¹⁰³ — és tágabb értelemben, egész Magyarországon — tanulók és tanítók hasznára és javára.

3. Az „Egyházzenei, ének- és orgonatanszak tervezet”-re vonatkozólag most ismét csak azt az óhajt tudom kifejezni, hogy találják meg ezen osztályok vezetésére a megfelelő rátermett, munkabíró személyiséget.¹⁰⁴ Sem rokkantak, sem kontárok nem működhetnek a Hal-tér 4. sz. alatt! — Amennyiben Witt F. főtitkarendő úr előtt — sajnálatunkra — továbbra is akadályok állnának, hogy a neki fenntartott állást Budapesten ellássa, úgy azt javaslom, hogy a választandó karnagynak egy próbaévet ajánljanak fel. Amellett el kell kerülni a készséges protekciót, mert nem csekélyebb dologról van szó, mint a magyarországi egy-házzene méltó fejlődéséről és felemelkedéséről.

4. Szükségesnek vélem egy szakértő, haladó szellemű zongoratanár alkalmazását, aki a mi igen tisztelt Erkel F. igazgató urunkról leveszi hasznos, de mértéken felüli erőfeszítéseinek egy részét.¹⁰⁵ Ugyanakkor fennszóval tiltakozom egy fizetés nélküli tanár alkalmazásának méltánytalansága ellen. Tisztességes tiszteletdíjat; ésszerű korlátozásokat koldusgazdálkodás nélkül: különben csúnya dolgokon megyünk tönkre.

5. „Jubileumi ösztöndíjaimat”, melyeket Budapest előljárósága igen megtisztelő módon rám bízott, kérem a következő évben (78) ugyanazoknak a művészeknek szétosztani, mint az idén.¹⁰⁶ Az erre vonatkozó iratokat szívesen aláírom majd. ...

67. Ábrányi Kornélnak

(Br. II. 278, ném.)

Weimar, 1881. máj. 22.

... Erkel Ferencnek, tisztelt igazgatónknak a királyi magyar Országos Zeneakadémián, azt írom, hogy Chickering zongoráját, ezt az Amerikából érkezett kiváló és szíves ajándékot, a Sugár úton a zeneteremben állítsák fel.¹⁴⁵ Hamarosan bekövetkező elhalálozásom után ez a zongora éppúgy, mint minden budapesti tulajdonom, a királyi magyar Országos Zeneakadémiáé lesz. Korrektség marad a jelszava az Ön hűséges hívének, Liszt F.-nek.

81. Carolyne Sayn-Wittgenstein-nak

(Br. VII. 408, fr.)

Weimar, 1884. okt. 23.

... Szomorúan kell önnek megírnom, hogy nem maradhatok Rómában 5-6 hétnél tovább. Foglalkoznom kell a Zeneakadémiával Budapesten — a téli hó-napok alkalmasak erre. Nem szeretném elmulasztani kötelességemet idén télen, és ugyanúgy, mint az elmúlt 14 évben, január hónapot 15-étől kezdve, valamint a február és március hónapot a Nagyhétig Budapesten szándékozom tölteni. Lehet, úgy találják, hogy ott-tartózkodásomnak kevés haszna van, és én is eléggé ezen a véleményen vagyok — mégis remélem, hogy hozzájárulok a konkoly kevesbítéséhez és a jó mag kicsíráztatásához.¹⁶¹ Így hát arra kérem, igen drága *védőangyalom*,¹⁶² hogy ne tartson fenn számomra semmilyen lakást.

85. Végh Jánosnak

(eredeti nélk., = Muzs. 23.)

Budapest, 1886. márc. 10.

L. Ramann-nal,¹⁶⁹ életrajzírómmal és fordítómmal szemben érzett erkölcsi kötelességem arra indít, hogy megkérjem Önt, írja meg neki még németül: „dass Ihr sehr empfehlenswertes Werk: Grundriss der Technik des Clavierspieles, in den Classen der königlich ungarischen Musikakademie eingeführt ist.” (Hogy az Ön nagyon ajánlható műve: A zongorajáték technikájának alapelvei, a magyar királyi Zeneakadémia osztályaiban be van vezetve.)

Újból kérem, ajánlja Trefort miniszter ökegyelmességének a cimbalomosztály felállítását — ezét a par excellence magyar hangszerét —, a budapesti királyi Zeneakadémián.¹⁷⁰

Allaga úr,¹⁷¹ a magyar Nemzeti Színháztól, kitűnő cimbalomtanár volna.

(A tanulmány és a Liszt-levelek lelőhelye: A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve. Szerkesztette: Ujfalussy József, Zeneműkiadó, Budapest, 1977)

A Zeneakadémia 1879 őszén átadott Sugár úti épülete

Ma: Régi Zeneakadémia (az Andrássy út, Vörösmarty utca sarkán), bejárata: Vörösmarty u. 35.

Jegyzetek

1. Különösen a kiegyezés után, az 1867/68-as (VIII.) évfolyamban találunk számos írást a zeneoktatás reformjának szükségességéről (Vajda V.: *Egy magyar nemzeti zeneakadémia alapításáról*, 38., 52., 68, 84. 1.; Zelenka J.: *A zenészeti nevelés ügye hazánkban*, 196. 1.; Kubinyi L.: *Üdvözetek és egy óhaj*, 211. 1.; Megyeri K.: *Őszinte szavak*, 226. 1.; Ua.: *A jelenkori zenetanítás hiányai*, 342. 1.; id. Ábrányi K.: *A pesti nemzeti zenede s ez évi vizsgái*, 642. 1.) - Liszttel kapcsolatosan már 1862-ben így írnak: „Hazai művészeti intézeteinknek mindent el kellene követni, hogy őt magunkhoz csatoljuk. Mert itteni élete s működése kiszámíthatlan befolyást gyakorolna művészi viszonyainkra, s az ő nyomában nemzeti intézeteink felvirágzását is hamarabb s biztosabban lehetne várni.” (III. évf. 70. 1.)
2. Moravcsik Géza: *Az Országos M. Kir. Zeneakadémia története 1875-1907*. Bp. 1907, Athenaeum. (A továbbiakban: Moravcsik.) - Legány Dezső: *A zeneakadémia születése*. Magyar Zenetört. Tanulmányok I. (Írások Erkel Ferencről és a magyar zene korábbi századairól.) Bp. 1968, Zeneműkiadó. 75. 1. (A továbbiakban: Leg. I.) Ua.: *Erkel és Liszt Zeneakadémiája* (1875-76). Magyar Zenetört. Tanulmányok II. (Szabolcsi Bence 70. születésnapjára.) Bp. 1969, Zeneműkiadó. 247. L (A továbbiakban: Leg. II.) Ua.: *Erkel és Liszt Zeneakadémiája* (1876-77). Magyar Zenetört. Tanulmányok III. (Mosonyi Mihály és Bartók Béla emlékére.) Bp. 1973, Zeneműkiadó. 103. 1. (A továbbiakban: Leg. III.) - Kiegészítésül felhasználtuk még „Az Orsz. Magyar Királyi Zeneművészeti Főiskola Jubileumi Emlékkönyve” c. munkát is (Bp. 1925, Zeneműv. Főisk. kiad.) A növendéklétszám-adatokról részletes tájékoztatást ad Legány Dezső kötetünkben közölt tanulmánya (ld. az „Áttekintés a Zeneakadémiáról, 1875/76-tól 1887/88-ig” c. táblázatot.)
3. Prahács Margit: *Franz Liszt. Briefe aus ungarischen Sammlungen 1835-1886*. Bp. 1966, Akad. Kiadó. Liszt in Ungarn. Zeittafel (457-466. 1.) Néhány adatot Legány Dezső szíves közlései nyomán (a korabeli sajtó adataira támaszkodva) helyesbítettünk.

4. Az ankétsorozat első ülése 1869. nov. 28-án volt (Zen. Lapok X. évf. 143. 1.) Csengery Antal indítványa vlsz. 1870. jan. 25-én hangzott el (vö. Zen. Lapok X. évf. 271. é: 273. 1.)
5. A Zen. Lapok szerint az értekezlet febr. 14-én volt. (Más, későbbi közlések szerint febr. 20-án lett volna.) A benyújtott emlékirat keltezése: 1870. III. 1.; 46 zenész írta alá (X. évf. 345-350. 1.)
6. A kérvényt Ábrányi Kornél és Királyi Pál aláírásával a Zen. Lapok XI. évf. 65-67. 1. közlik.
7. E javaslat teljes szövege: Leg. I. 78-83. 1. - 13 hangszeres, 5 elméleti osztályt, összesen 25 tanárral kívántak volna beindítani.
8. A növendéklétszám-adatok egyes forrásainkban helyenként eltérnek; a legjelentősebb különbség épp ennél a tanévnél tapasztalható. Míg Moravcsik 122 növendékről számol be, az 1925. évi jubileumi emlékkönyvben Bugovics Lajos csak 93-at tart nyilván. Az adatok részben talán épp a Liszt-növendékek miatt bizonytalanok: Lisztnél az Akadémia kötelekein kívül álló tanítványok együtt tanultak a rendes hallgatókkal. A helyzet szabályozására irányuló hivatalos rendelkezésnek nem tudtak érvényt szerezni. (Vö. Prohács: *A Zeneművészeti Főiskola Liszt-hagyatéka. Zenetudományi Tanulmányok VII.* et, 1959, Akad. Kiadó, - a továbbiakban ZTT VII. -, 450. 1.)
40. Liszt, Eduard sen. (1817-1879) Liszt Ferenc unokanagybátyja, jogász, a mester leg-kedvesebb oldalági rokona, az ötvenes évektől kezdve jogtanácsosa és anyagi ügyeinek meghatalmazottja volt. Állandó levelezésben álltak; Liszt gyakran meglátogatta Eduardot bécsi otthonában, a Schottenhofban.
41. 1873. II. 8-án.
42. „que je ne me sentais propre á. aucune activité réguliére, définie — vu mon âge, mes goûts de composition, auxquels je ne pouvais satisfaire qu'en gagnant plus de temps qu'on ne m'en laisse — mes anciennes attaches á la Cour de Weymar, qu'il ne m'étaít pas loísible de rompre.” — Nem teljesen világos az értelmezés; Hankissnál: „tekintettel koromra, zeneszerzési hajlandóságomra, amit csak úgy elégíthetek ki, hogyha több időt nyerek, mint amennyit meghagynak nekem régi kapcsolataim a weimari udvarral, amelyeket nem lett volna helyénvaló elszakítanom”.
45. Liszt az 1873. III. 26-i értekezletre utal, melyen maga is részt vett.
46. Haynald Lajos (1816-1891) kalocsai érsek a művészetek nagy pártfogója volt, s bár Liszt zenei újításait nem mindenben értette meg, kölcsönösen igen nagyra becsülték egymást. Liszt többször vendégeskedett Haynaldnál Kalocsán; neki ajánlotta a Szent Cecília c. kantátát (R. 480.), melyet Haynald 25. éves érseki jubileuma alkalmával, a Liszt-Egylet hangversenyén a zeneszerző személyes közreműködésével játszottak először Magyarországon. — A Zeneakadémia ügyében tartott 1873. III. 26-i értekezleten Haynald elnökök.
47. Witt, Franz Xaver (1834-1880) zeneszerző, karnagy, zenei publicista, kat. pap, a német egyházi zene megújítója, az 1868-ban alapított ált. német Cecília-egyesület elnöke volt.
48. Trefort Ágoston (1817-1888) 1872-től haláláig vallás- és közoktatásügyi miniszterként tevékenykedett. Az 1873. II. 8-i képviselőházi döntés értelmében a Zeneakadémia ügye az ő tárcájához került át.
49. Simonffy Kálmán (1831-1888) zeneszerző, karnagy, népies műdalai a műfaj értékeihez tartoznak. A népszerű komponista 1872-től 1875-ig országgyűlési képviselő volt.
50. Ezt a tantárgyat a Zeneakadémia indulásakor valóban bevezették. 1877-ben tankönyv is készült (Ábrányi Kornél tollából). Később fokozatosan elsorvadt, 1883/84-ben „növendékek nem jelentkeztek” rá; 1886-ban már mint rég beszüntetett tárgyat említik. (ZTT VII. 459. 1.) A tantárgy sorsát részletesen ismerteti Legány Dezső kötetünkben közölt tanulmánya.
51. Liszt magyarságának sokat vitatott kérdésében talán ez a levélrészlet mondja ki a leg-döntőbb szót. Jellemző, hogy épp a Zeneakadémiával kapcsolatosan írja le ezeket a fontos sorokat.
69. Liszt a Nemzeti Zenedére és a Színészeti Tanodára utal. Ebben az időben már a Budai Zeneakadémia is működött (1867-től), továbbá számos magán-zeneiskola létezett. Mind-ezek az intézmények azonban nemigen voltak alkalmasak a felsőfokú oktatásra.
70. Széchenyi jelmondata a francia nyelvű levélben először helyes magyarsággal, majd német fordításban („Reine Seele, reine Absicht, ob erfolgreich oder nicht”) szerepel. Ugyancsak német a magyarázó toldalék: „Stephan Széchenyi's Wahlspruch.”
71. E mondattal egybecseng Göllerichné Voigt Gizella, Liszt tanítványának visszaemlékezése: [Liszt] „Íróasztalán Bülow képe állt, ki kezében az *Ideálok* című szimfonikus költemény vezérkönyvét tartotta, melyre Bülow ezt írta: 'Sub hoc signo vici et nunquam vincere desistam' (Ez alatt a jel alatt győztem és sohasem hátrálok) ...” (Papp Viktor: Liszt Ferenc élő magyar tanítványai. Bp. 1936, Dante kiad. - a továbbiakban: Papp - 133. 1.)
75. Liszt - a sajtóban lezajlott heves viták és támadások után - érthető módon hangsúlyozza, hogy az új intézmény nem csorbíthatja az eddigiek jogait. A Festetics vezette Színészeti Tanodával való együttműködést személyi okok miatt is ellenzi.
82. Trefort 1875. IX. 2-án kelt rendeletével Erkel Ferencet igazgatónak, Volkmann Róbertet tanárnak, id. Ábrányi Kornélt titkárnak és rendkívüli tanárnak nevezte ki. Egyúttal utasítást adott arra, hogy a Zeneakadémiát okt. 1-én

részlegesen nyissák meg. Ez végül is halasztást szenvedett. Nikolits Sándor segédtanári kinevezése valamivel később tör-tént. (Vö. Leg. I. 99. 1.) — Augusznak Liszt e levelére írt válaszát Id. Hadnagy Albert — Prahács Margit: Liszt szekszárdi kapcsolatairól c. tanulmányában (Tanulmányok Tolna megye történetéből II. Szerk. Puskás Attila. Szekszárd 1969, Tolna m. Tanács Levéltára kiad.) a 256. 1.-on. Augusz szerint a megnyitó nov. 4-én lesz. 1876/77-ben lesz idő a szervezés munkájának befejezésére, de az intézménynek a közvélemény sürgetése miatt már most működésbe kell lépnie. Trefort megelégszik vele, ha Liszt csak 1876 elején érkezik. Augusz intézkedik Liszt holmijának megfelelő elhelyezéséről, s a mester lakosztálya — a külön bejáratú próbaterem kivételével — megérkezéséig zárva marad.

83. Augusz intézte Liszt anyagi ügyeit Pesten. A tiszteletdíjat Liszt — a 12. sz. levélben tett nyilatkozata ellenére — nem havonta, hanem negyedévi részletekben vette fel.

84. Liszt hazafias okokból elvi kérdésnek tekintette, hogy a Magyarországon kapott tiszte-letdíjat ugyanitt költse el. — Anyagi ügyeinek általános gondozóját, Eduardot azért nevezi unokaöccsének, mert az hat évvel fiatalabb nála. Eduard azonban tulajdonképp nagybátyja Lisztnek: Georg Adam Liszt nagyapa (1755-1844) harmadik házasságából származott legifjabb gyermeke.

92. Dingelstedt, Franz von (1814-1881) drámaíró és költő, 1857-től a weimari udvari színház intendánsa.

93. Konzervatórium = Nemzeti Zenede.

94. Magyar színiiskola = Színészeti Tanoda. Ez tovább működött egészen 1887-ig, amikor is egybeolvasztották a Zeneakadémiával. 1893-ban vált szét a két intézmény; az Orsz. m. kir. Színműv. Akadémia a mai Színház- és Filmműv. Főiskola őse.

95. Zichy Géza gróf (1849-1924) zongoraművész és zeneszerző 1873-ban kötött személyes ismeretséget Lisztel, akinek hatására az irodalmi hajlamokkal is megáldott mágnás mint félkarú zongorista, a tökélyig fejlesztette művészetét. Később a legbizalmasabb barátság fejlődött köztük. (vö. Zichy: Emlékeim II. köt. Bp. 1913. Franklin.).

99. „Lieber Herr Generalsecretär der 'Zene Akadémia' ”

100. „und dem 'Magyar Hangverseny' am 30. Juni”. - Már az első tanév végén is rendeztek „magyar hangversenyt” (1876. júl. 14-én), melyen Liszt tanítványai: Feigler Janka, Aggházy Károly, Alvin Busse, Knapp Ilka, Kalmár Lenke, Lépešsy Ilona és Nikó Hortensia negyedéves zongoranövendékek léptek fel, nagy sikert aratva. (Vö. Leg. II. 264. 1.) Az 1877. évi „magyar hangversenyen” Liszt, Székely Imre, Weisz József, Nikó Hortense, Ábrányi Kornél, Farkas Ödön és Swoboda Károly műveit Isov Valerie, Nobl Irén, Weisz József, Nikó Hortense, Svistounof Magdolna, Kalmár Lenke, Gosz-tonyi Béla, Alvin Busse, Lépešsy Ilona, Koderle Róza, Brogyányi Viktória, Swoboda Károly és Kont Ilona adta elő. (Az egykorú program hasonmását ld. ZTT VII., mell. a 433. 1. előtt.)

101. Juhász Aladár (1856-1922), Aggházy Károly (1855-1918), Swoboda = Szabados Károly (1860-1892), Knappné Barnay Ilka (?- ?) és Lépešsy Ilona (?-?) valamennyien Liszt növendékei voltak.

102. „Die 'Zene Akadémia' hat nicht dem allerwärts gewöhnlichen Musiktreiben zu fröhnen”

103. „an der 'Zene Akadémia' - und weiter, in ganz Ungarn”.

104. Ez a tanszak, melynek létrehozásával elvileg mindenki egyetértett, s amely szerepelt is a Zeneakadémia ideiglenes alap- és szervezeti szabályzatában, megfelelő szakember hiányában nem tudott megnyílni. (Vö. Leg. II. 252. 1.)

105. Erkel zongorajátékot oktatott a Zeneakadémián, s amikor Liszt éppen nem tartózkodott Pesten, az ő növendékeinek nagy része is Erkelhez járt órára. - Az első tanév végén Erkel hiába kérte egy zongora segédtanár kinevezését (Leg. II. 265. 1.); sőt kérését a második tanév végén is elutasították, pedig ekkor már 17 - Liszt távollétében pedig 26 - növendéke volt. (Leg. III. 112. 1.)

145. Az egyes zongoragyártó cégek szívesen ajándékoztak Lisztnek hangszereikből, hiszen ez számukra jó reklámot jelentett. Chikering már 1867-ben küldött Lisztnek Rómába egy zongorát, mely később Szekszárdra, majd Liszt halála után a Zeneakadémia tulajdonába került (ma: a Liszt-emlékszobában). — Az itt említett hangszer a második Chikering-zongora, melyet a gyártó cég egyenesen Pestre küldött, s Liszt rendelkezésére a Zeneakadémia hangversenytermében állították fel. Ma az igazg. fogadószobájában található. (Vö. Pr. 476, 1. jegyz.)

161. Liszt a Wittgenstein hercegnéhez írt levelekben gyakran használ bibliai hasonlatokat. (Mt. 13, 24-30.)

162. „trés chère Beschützerin”. — Mivel Liszt azévi római tartózkodására csak 5-6 hetet irányzott elő, szállodában kívánt lakni.

169. Ramann, Lina (1833-1912) német zeneíró, zongoratanár, Nürnbergben saját zongoraiskolát tartott fenn. Pedagógiai módszerét *Grundriss der Technik des Clavierspieles* c. kiadványában bocsátotta közkézre. E munkát Liszt felhasználta a Zeneakadémián, s Zichynek ajánlotta, hogy a Nemzeti Zenedében is vegyék fel a tantervbe. (Ld. Pr. 595, és Zichy: *Aus meinem Leben*, III. Bd. Stuttgart 1920, Deutsche Verlags-Anstalt. 88-89. 1.) — Az „életrajzíró” és „fordító” utalás Ramann 2 kötetes Liszt-biográfiájára (*Franz Liszt. Als Künstler und Mensch*. Leipzig 1880/87, Breitkopf u. Härtel), és arra, hogy Ramann szerkesztette és fordította németre Liszt írásainak teljes kiadását (1880-83, 6 kötet).

170. A cimbalom ázsiai eredetű hangszer, de Magyarországon már a XV. sz. óta említik; a XVI. sz. második felétől pedig már biztosan mai értelemben használják elnevezését. A XVIII. sz.-ban a cigányzenekarok fontos hangszere. 1874-ben Schunda József magyar hangszergyáros tökéletesíti (pedálcimbalom). Ennek bemutatásakor Liszt is jelen volt; később, külföldi művészek tiszteletére rendezett estélyein „mindig bemutatta vendégeinek a rekonstruált cimbalmot, valamint Allaga Gézát, a cimbalomiskola szerzőjét”.

171 Allaga Géza (1841–1913) zeneszerző, gordonka- és cimbalomművész ebben az időben a Nemzeti Színház zenekarának gondnoka volt. 1874-ben jelentette meg *Cimbalom-iskoláját*, melynek ajánlása Lisztnek szól. – Allaga számos mű – köztük Liszt-kompozíciók – cimbalom-átíratát készítette el. Gyakran másolt is Liszt részére.